

Otevřené otázky oceňování ve finančním účetnictví

The Issue of Measurement in Financial Accounting

Dvořáková Dana

Abstrakt

Významnou charakteristikou účetních systémů, která podstatným způsobem určuje vypovídací schopnost účetních informací je způsob ocenění jednotlivých segmentů účetní závěrky. Účetní teorie i praxe vyvinula poměrně širokou škálu možných přístupů k oceňování v účetnictví. Cílem tohoto příspěvku je formulovat základní otázky týkající se volby systému ocenění a na tomto základě diskutovat výhody a nevýhody jednotlivých oceňovacíchází.

Klíčová slova: účetnictví, oceňování, reálná hodnota

1 ÚVOD

Oceňování patří ke stěžejním a stále řešeným otázkám účetní teorie i praxe.

Výbor pro mezinárodní účetní standardy (IASB) se k otázce koncepčního řešení oceňování opakovaně vrací. V posledních desetiletích 20. století došlo k velkému rozmachu ocenění ve fair value (reálnou hodnotou). Fair value se postupně začala užívat jako alternativa či jako jediná oceňovací báze pro různé segmenty bilance (dlouhodobá hmotná a nehmotná aktiva, finanční nástroje, biologická aktiva). Rozšíření ocenění ve fair value bylo nepochybně vyvoláno zejména poptávkou po těchto informacích ze strany investorů. Ocenění ve fair value však nebylo v jednotlivých standardech užíváno zcela konzistentně a v Koncepčním rámci IFRS nebyla tato oceňovací báze zahrnuta vůbec. Potřeba systematického přístupu k oceňování vedla IASB k vydání několika materiálů, které předkládají jako výchozí koncepci ocenění právě ocenění ve fair value a nastolují zajímavé praktické i teoretické otázky. S příchodem finanční krize se objevily zákonitě problémy s uplatněním ocenění ve fair value, především v důsledku rozpadu aktivních trhů. Výbor IASB na tyto problémy reagoval rozšířením diskuzí na téma oceňování ve spolupráci s FASB.

Cílem tohoto příspěvku je formulovat základní otázky týkající se volby systému ocenění a na tomto základě diskutovat výhody a nevýhody jednotlivých oceňovacíchází.

Základními otázkami, které je nutno zodpovědět před stanovením konkrétních pravidel oceňování jsou zejména:

1. Má být pro ocenění použita jediná oceňovací báze, nebo má být ocenění založeno na souběžném užívání různých oceňovacích přístupů, které se jeví pro určitou situaci (či pro určitý bilanční segment) jako optimální (vhodnější)?
2. Mělo by finanční účetnictví dávat uživatelům k dispozici informace založené na více způsobech ocenění zároveň, pokud nelze jednu oceňovací bázi považovat ve všech případech za optimální či postačující? Nebo by měl být povolen alternativní přístup k oceňování? V tomto případě je rovněž třeba rozhodnout, zda by měla být volba konkrétního přístupu k ocenění ponechána na účetní jednotce či zda by měla být stanovena pro volbu určitého způsobu ocenění pravidla (algoritmus)?

3. Jaká kritéria by měly oceňovací báze splňovat?
4. Z jakého pohledu má ocenění vycházet, má odrážet očekávání a předpoklady účetní jednotky, nebo trhem objektivizovaná východiska?

2 JEDINÁ OCEŇOVACÍ BÁZE VERSUS SOUBĚŽNÉ UŽÍVÁNÍ VÍCE OCEŇOVACÍCH BÁZÍ

Účetní pravidla mohou teoreticky vycházet z volby jedné oceňovací báze (single measurement approach), která bude univerzálně užívána pro oceňování ve všech situacích, nebo mohou užívat kombinaci různých oceňovacíchází (mixed measurement approaches).

Pro jednotlivé národní úpravy účetnictví i pro IFRS tak, jak jsou v současné době platné, je charakteristické souběžné využívání více oceňovacíchází. V posledních letech je však patrná snaha IASB stanovit jedinou oceňovací bázi.

2.1 Jediná oceňovací báze (single measurement approach)

Pro potřeby oceňování lze teoreticky stanovit pouze jedno východisko, které nejlépe vyhovuje požadavkům na oceňování ve finančním účetnictví a výkaznictví. „Oceňovací báze jako historické ceny (náklady), reprodukční ceny (náklady), hodnota z užívání nebo fair value jsou „ryzími“ oceňovacími bázemi. Cílem procesu oceňování bude vždy určit (odhadnout) výši zvolené oceňovací báze, ostatních oceňovacíchází je povoleno užívat pouze jako nástrojů k odhadu výše zvolené oceňovací báze, pokud přímé ocenění není možné (Wittington, 2010).“ Jako příklad takového přístupu můžeme zmínit ocenění ve fair value – pokud je známá cena aktivního trhu, musí účetní jednotky užít tuto cenu, pokud ale cena aktivního trhu není známá, musí účetní jednotka vyjít z odhadů výše ocenění. Nejpřesnější cestou k určení fair value, pokud s daným aktivem neexistuje aktivní trh, je vyjít z ceny obdobného aktiva, se kterým aktivní trh existuje. Pokud nejsou k dispozici ani tyto informace, může být východiskem k určení fair value i hodnota z užívání. V případě, že ani tuto hodnotu nelze spolehlivě určit nezbyvá, než pro ocenění daného aktiva vyjít z původních historických nákladů.

Výhodami užití jediné oceňovací báze je konzistentnost ocenění, srovnatelnost a smysluplná agregace účetních dat. Přijetí jedné oceňovací báze je ovšem založeno na přesvědčení, že tato oceňovací báze bude vždy nejrelevantnější a ocenění bude vždy spolehlivě zjištělné. Macve 2010 (str. 115) k tomu problému uvádí: „Domnívám se, že je zřejmé, že není možné prokázat, že jakýkoliv individuální oceňovací přístup je z pohledu externích uživatelů *Pareto superior* – tedy nadřazen – ostatním. Uživatelé by v ideálním případě pravděpodobně potřebovali celou škálu alternativních ocenění, aby mohli zpřesnit své informace získané z různých zdrojů.“

Výbor IASB se ve svých projektech zabývajících se oceňováním (například IASB, 2005) o nalezení a obhájení takovéto „jediné“ oceňovací báze pokouší. Podle projektů IASB by měla být touto bází ocenění fair value, ani fair value však podle našeho názoru nespĺňuje v mnoha případech podmínky, které má ocenění ve finančním účetnictví splňovat (viz diskuse dále).

2.2 Souběžné užívání více oceňovacíchází (mixed measurement approaches)

Jak již bylo výše konstatováno, tak v podstatě všechny systémy regulace finančního účetnictví a výkaznictví (IFRS nevýmaje) v současné době neuvžívají pro ocenění jedinou, ve všech

případech vyžadovanou a preferovanou oceňovací bázi, ale „mix“ oceňovacíchází. Výhodou tohoto přístupu je, že není třeba pro všechny situace užívat jedinou oceňovací bázi, která vzhledem k informačním potřebám uživatelů, ale i například vzhledem ke spolehlivosti stanovení ocenění, nemusí být v konkrétní situaci vhodná. „Ve finančním účetnictví jsou pro různé účely vhodná různá ocenění. Například Penman (2007) demonstruje, že ocenění na bázi historických nákladů může poskytovat užitečné informace o obratu pro predikci budoucích peněžních toků generovaných z provozní činnosti v podmínkách pokračující činnosti účetní jednotky (going concern), zatímco fair value může být bezprostředním a spolehlivým prostředkem pro ocenění portfolia obchodovatelných cenných papírů (Wittington, 2010 str. 107).“

Nevýhody užití směsi oceňovacíchází jsou ovšem zjevné – dochází k agregaci údajů oceněných na různém základě, vypovídací schopnost takového agregace je oslabená, navíc použití různých oceňovacíchází přináší různá rizika. Minimálním požadavkem, který by měl být z tohoto důvodu dodržován, je odděleně vykazovat položky, které jsou oceněny na základě různých oceňovacíchází. Oddělené vykazování položek svázaných s různými oceňovacími riziky umožní uživatelům účetních informací jejich samostatnou analýzu a posouzení.

Oceňovací přístupy jsou v praxi diferencované jednak podle okamžiku, ve kterém se ocenění provádí (např. při prvotním rozpoznání jednotlivé položky, či následném ocenění), jednak podle charakteru předmětu ocenění (jinak jsou oceňována aktiva k dlouhodobému užívání v podmínkách splnění předpokladu going concern, zásoby, deriváty, nebo cenné papíry k obchodování).

Akceptováním tohoto přístupu se problém ocenění, zjednodušeně řečeno, zúžil na hledání vhodné oceňovací základny při ocenění určité položky v určité situaci. Wittington k tomu uvádí: „Pro ocenění jedné položky by měl být určen pouze jeden způsob ocenění, jiná položka by měla, nebo mohla, být oceněna jinou metodou, pokud tato lépe reprezentuje ekonomické vlastnosti dané položky (Wittingtona, 2010 str. 107).“

Ani v tomto případě ovšem nemusí být volba jediného přístupu k ocenění, s ohledem na kritéria, která by mělo zvolené ocenění plnit, jednoduchá či jednoznačná. Vystává tedy otázka, zda by neměly být výstupní informace z finančního účetnictví (například bilanční položky) oceněny více alternativními způsoby (multiple-column reporting) zároveň.

2.3 Poskytování informací v alternativním ocenění (multiple-column reporting)

Zveřejnění informací s využitím více variant ocenění pro jednu položku se dosud v účetnictví aplikuje spíše výjimečně v komentáři k účetním výkazům a nikoliv na systematické bázi. Pokud se například některá z položek nedá spolehlivě ocenit, uvede se prostřednictvím různých oceňovacíchází interval, ve kterém se pravděpodobně hodnota položky nachází. Běžně se výsledky ocenění na základě paralelního užití různých oceňovacíchází neužívají, důvodem je vysoká pracnost a nákladnost takového postupu. Whittington, 2010 (str. 108) k tomu uvádí: „...mnohá alternativní ocenění mohou sice být možná pro některé uživatele užitečná, ale vykazování alternativních ocenění může být neproveditelné, drahé a možná i zavádějící. Z těchto důvodů nikdy nenalezlo vykazování těchto informací (multiple-column reporting), obhajované Stampem (1979) a dalšími, v praxi podporu. Je třeba určit určitá východiska (principy), která omezí množství vyžadovaných ocenění na základě různých informačních potřeb.“

2.4 Alternativní přístup k ocenění – na základě volby účetní jednotky

či definovaného algoritmu

Vyjdeme-li z toho, že ani v pro ocenění určité položky v konkrétní situaci nelze nalézt a definovat jediné „správné“ řešení a zveřejnění ocenění ve více alternativách je drahé a pracné, vyvstává otázka, zda připustit v jednom účetním systému výběr z více alternativ ocenění. Samozřejmě, že každá alternativa v ocenění dále zhorší srovnatelnost účetních informací.

Pokud je v rámci účetního systému povoleno alternativní ocenění, je třeba zvážit další konsekvence. Je třeba rozhodnout, zda v určitých konkrétních případech ponechat právo zvolit způsob ocenění ze zadaných alternativ účetní jednotce, či zda vypracovat určitý postup (algoritmus) stanovení jediného ocenění plynoucího z komparace více oceňovacích bází. V praxi jsou užívány běžně obě tyto možnosti.

Je-li ponecháno právo volby ocenění na účetní jednotce, může účetní jednotka zvolit ten přístup, který nejvíce vyhovuje daným okolnostem. Zároveň je však účetní jednotce otevírána možnost subjektivních manipulací s oceněním.

Stanovení určitých pravidel či hierarchie pro výběr ocenění z různých oceňovacích bází, užívané například v případě deprivační hodnoty (deprival value), může pomoci vnést do procesu ocenění jednotný řád a umožnit výběr vhodného ocenění, které je mezipodnikově srovnatelné. Nevýhodou tohoto přístupu je však opět jeho pracnost a nákladnost (účetní jednotka musí zjistit ocenění položky např. třemi různými způsoby, aby určila výsledné, pravidly vyžadované ocenění položky v rozvaze).

3 KRITÉRIA PRO VÝBĚR OCEŇOVACÍ BÁZE (OCEŇOVACÍCH BÁZÍ)

Kritéria pro výběr oceňovací báze určují tvůrci účetních standardů. Východiskem by měly být vždy informační potřeby uživatelů účetních informací. Existují však různé skupiny uživatelů účetních informací, které mají různé zájmy a různé potřeby. Konečná volba kritérií je však vždy závislá na rozhodnutí tvůrců standardů, kteří mohou a v podstatě i musí upřednostnit zájmy některých skupin uživatelů účetních informací.

Je-li regulátorem účetnictví stát – státní instituce (běžně pro kontinentální Evropu) a existuje-li v dané zemi úzké sepětí účetnictví a daní, mohou být stanovená kritéria pro volbu přístupu k ocenění silně ovlivněna fiskálními zájmy státu (účetnictví je pak podřizováno daňovým hlediskům) a dalšími potřebami státní administrativy (rozhodujícím zdrojem poptávky po účetních informacích je stát), k zájmům ostatních uživatelů účetních informací nemusí být odpovídajícím způsobem přihlíženo. Pro kontinentální Evropu je rovněž při volbě odpovídající oceňovací báze (bází) typické silné působení zásady opatrnosti. Právě tento princip společně s možností částečně ignorovat zájmy uživatelů účetních informací (investorů apod.), která je dána tím, že pravidla pro vedení účetnictví jsou stanovována státní institucí, významně ovlivnil kritéria pro výběr oceňovacích bází a zablokoval či zpomalil průnik ocenění ve fair value do účetnictví (jako příklad lze uvést účetnictví v Německu či ve Francii, ale i v České republice).

Jiná situace nastává v případech, že stanovení účetních pravidel provádí profesní organizace (typické pro anglosaskou oblast viz předchozí kapitola). Tato organizace vychází ze zájmů různých

ných skupin uživatelů (kteří vytváří poptávku po účetních informacích) a snaží se je odpovídajícím způsobem při tvorbě účetních pravidel (včetně definic oceňovacích bází) uspokojovat. Tvůrci účetních pravidel stojí však i v tomto případě před nelehkou úlohou rozhodnout, jaké potřeby a zájmy uživatelů účetních informací je třeba preferovat a jakým způsobem budou optimálně naplněny.

Reprezentantem regulace (harmonizace) účetnictví, která není podřízena státní moci je např. IASB (stejně jako Financial Accounting Standards Board - FASB, UK Accounting Standards Board – ASB atd.). Konceptní rámec IFRS vychází z toho, že účetní výkazy jsou určeny především externím uživatelům, analyzuje informační potřeby různých skupin a uvádí: „Přestože nemohou být finančními výkazy uspokojeny všechny informační potřeby uživatelů, existují potřeby společné všem uživatelům. Protože investoři jsou poskytovateli rizikového kapitálu účetní jednotce, bude poskytnutí účetních výkazů, které uspokojí jejich potřeby, splňovat většinu potřeb ostatních uživatelů účetních výkazů, které účetní výkazy mohou splnit.“

Konceptní rámec IFRS vychází z toho, že: “Cílem účetního výkaznictví je poskytovat informace o finanční situaci, výkonnosti a změnách ve finanční situaci účetní jednotky. Tyto informace jsou užitečné pro široké spektrum uživatelů při přijímání ekonomických rozhodnutí.“ Daným cílům účetního výkaznictví musí být podřízeno i oceňování.

V diskusním příspěvku z roku 2005 jsou kritéria pro hodnocení oceňovacích bází podrobněji rozpracována (IASB, 2005 str. 32):

(a) Užitečnost při rozhodování

(b) Kvalitativní charakteristiky užitečnosti informací:

- srozumitelnost,
- relevantnost - využitelnost pro predikci a pro hodnocení vývoje, včasnost,
- spolehlivost - úplnost, nestrannost, průkaznost,
- srovnatelnost.

(c) Vazba na koncept (definici) aktiv a závazků:

- vazba ocenění a očekávaných peněžních toků příslušejících jednotlivým aktivům a závazkům.

(d) Rovnováha nákladů a užítku

Jednotliví autoři, publikující k tomuto tématu, se obvykle přiklání k formulacím cílů účetního výkaznictví blízkým k IFRS a kritériím pro výběr oceňovacích bází, která z nich vyplývají. O konkrétním naplnění těchto kritérií výběrem vhodné oceňovací báze se však vedou dalekosáhlé diskuse a názory rozhodně nejsou jednotné.

4 TRŽNÍ OCENĚNÍ VERSUS OCENĚNÍ VYCHÁZEJÍCÍ ZE SPECIFICKÝCH PODMÍNEK ÚČETNÍ JEDNOTKY

Ocenění v účetnictví může vycházet z individuálních podmínek účetní jednotky (entity specific measurement objektivně) nebo z podmínek objektivizovaných trhem (market value measurement objektivně).

4.1 Ocenění založené na specifických podmínkách účetní jednotky

Ocenění na individuální bázi odráží konkrétní podmínky, za nichž účetní jednotka aktivum získá (či za jakých jí vznikne závazek) a individuální užitek (odtok užítku), které od aktiva (závazku), vzhledem k očekávanému užítí očekává. Konkrétní podmínky účetní jednotky při ocenění pořizovaného aktiva odráží pořizovací ceny či pořizovací náklady, při dalším užívání aktiva pak hodnota z užití, prodejní cena, čistá realizovatelná hodnota, reprodukční náklady apod.

4.2 Ocenění vycházející z podmínek objektivizovaných trhem (fair value)

Ocenění založené na tržních cenách, které je možno na trhu při nákupu či prodeji daného aktiva dosáhnout za obvyklých tržních podmínek ke dni ocenění, je nezávislé na individuálních podmínkách účetní jednotky.

Požadavky ocenění na tržní bázi, které je nezávislé na konkrétních podmínkách a záměrech účetní jednotky odráží například definice fair value užívaná v současně platných IFRS: Reálná hodnota je částka, za kterou by mohlo být směřeno aktivum, nebo vyrovnán závazek mezi informovanými, ke koupi svolnými stranami při transakci za obvyklých podmínek.

Z definice vyplývá, že toto ocenění je založeno na ocenění aktiva na aktuální tržní bázi, nejedná se však (nebo se nemusí jednat) o konkrétní tržní cenu (market value), jedná se o cenu, která by mohla být sjednána mezi svobodně, bez nátlaku se rozhodujícími subjekty na trhu. Při zjištění fair value je vždy preferována cena aktivního trhu (pokud takový trh existuje). Tato cena se může odlišovat již v okamžiku pořízení aktiva od konkrétních nákladů (ceny), které podnik musí při pořízení aktiva vynaložit.

Odpověď na otázku, který z obou výše uvedených přístupů lépe vystihuje potřeby uživatelů účetních informací, zásadním způsobem ovlivňuje koncepci oceňování. Tato otázka je diskutována nejen tvůrci standardů, ale i širokou odbornou veřejností.

Společný projekt IASB a FASB zaměřený na vývoj koncepčního rámce byl zahájen vydáním diskusního materiálu "Oceňovací báze pro oceňování ve finančním účetnictví při prvotním rozpoznání" (IASB, 2005). Tento diskusní materiál byl připraven kanadskými odborníky (zaměstnanci Canadian Accounting Standards Board). Diskusní materiál srovnává ocenění na tržní bázi s oceněním vycházejícím ze specifických podmínek účetní jednotky. Tržní ocenění odráží ceny na otevřeném, aktivním trhu volné konkurence, tedy trhu, který odráží tržní očekávání (respektive očekávání účastníků trhu). Naproti tomu ocenění založené na specifických podmínkách účetní jednotky odráží očekávání manažerů této účetní jednotky. Diskusní materiál (IASB, 2005) dospívá k následujícímu závěru: "Pro účely účetního výkaznictví určeného externím uživatelům má ocenění v okamžiku prvotního rozpoznání aktiva či závazku založené na tržní bázi důležité vlastnosti, které jej činí relevantnějším než ocenění založené na specifických podmínkách účetní jednotky. Ocenění odrážející specifické podmínky účetní jednotky je založeno na očekáváním vykazující účetní jednotky, která se mohou významně odlišovat od očekávání, která implicitně formují tržní cenu."

Důvody preference ocenění ve fair value jsou z diskusního materiálu IASB zřejmé. Fair value je považována za relevantnější a spolehlivější ocenění, protože podle názoru tvůrců tohoto materiálu zabraňuje průniku subjektivních vlivů co ocenění.

Toto zdůvodnění je však diskutabilní. Wittington, 2010 (str. 105) k tomuto problému uvádí: "Přijetí jedné oceňovací báze (fair value) je založeno na předpokladu, že taková oceňovací báze bude vždy relevantní a spolehlivě měřitelná. Tento předpoklad by byl oprávněný v případech, že jsou trhy úplně a tržní rovnováhy je dosahováno na základě dokonalého konkurenčního prostředí. V takových případech lze každému aktivu a závazku přiřadit právě jednu (unikátní) tržní cenu... Velmi precizně mohou být potom dosaženy takové vlastnosti ocenění jako konzistentnost a srovnatelnost. Naneštěstí ve skutečnosti trhy nejsou dokonalé a úplně a tak tato ideální informace není dostupná. Grossman and Stiglitz (1980) prokázali, že informační asymetrie je imanentní vlastností trhů... a je základní bariérou dokonalosti trhu...".

Kolísání, nespolehlivost zjištění či nedostupnost tržních cen v důsledku absence aktivních trhů je markantní zejména u nefinančních aktiv. Fair value musí být v těchto případech často zjišťována na bázi subjektivních odhadů, založených na úsudku a rozhodnutích manažerů. V případě těchto odhadů nevychází tedy ocenění z objektivních tržních podmínek a deklarování, že byla v těchto případech aktiva oceněna ve fair value je tedy pro uživatele účetních informací, bez dalších upřesnění, spíše zavádějící. Na rizika spojená s odhady fair value v případě, kdy není dostupná cena aktivního trhu, upozorňuje například Ronen, 2008 (str. 185 -6): „...ocenění odvozená ze současné tržní ceny mohou být provedena objektivně a spolehlivě... Odhady fair value může být založeny na definovatelném (odhadnutelném) vztahu mezi cenou dostupnou na trhu a hodnotou aktiva nebo závazku. Stupeň spolehlivosti může být při tomto odvozeném způsobu ocenění narušen... a naposledy, pokud není na trhu zjištělná žádná (*pro ocenění vhodná*) cena, je ocenění subjektivně určeno manažery firmy a je předmětem náhodných chyb a morálního hazardu, což může způsobit významné zkeslení rozvahy i výsledovky. Kromě toho odvození fair value z diskontovaných očekávaných peněžních toků vybízí k podvodům.“ Uvedené hodnocení je sice velice tvrdé, ale v mnohých případech, zejména s ohledem na praxi, výstižné.

Na druhé straně je však také třeba zvážit, že ve mnoha případech poskytuje ocenění vycházející z podmínek účetní jednotky lepší informace pro predikci než ocenění na tržní bázi. Z tohoto hlediska může být ocenění vycházející ze specifík účetní jednotky pro uživatele účetních informací relevantnější. Makve, 2010 (str. 111) uvádí: "Informace užívané manažery jsou pravděpodobně spolehlivější než informace, které jsou pouze "vyprodukovány" aby uspokojily požadavky na externí vykazování. Tato skutečnost ovšem může být oslabena obavou, že manažeri mohou manipulovat s daty: proto subjekty jako FASB/IASB hledají „objektivní veličiny“ (například založené na „mýtu“ fair value převzatého z finanční ekonomie (např. Bromwich, 2007; Hitz 2007; Dean, 2008). Je důležité triangulovat ocenění připravená manažery a tržně určená, pokud jsou dostupná – zvláště nyní s ohledem na poslední zkušenosti (po roce 2001) s Enronem, WorldCom, atd, a v poslední době s přihlédnutím k problémům vyvolaným světovou finanční krizí.“

V době finanční krize se lze zpochybnit, zda je ocenění ve fair value spolehlivější a relevantnější než ocenění určené na základě specifických podmínek účetní jednotky nejen u nefinančních aktiv ale i u finančních nástrojů.

5 ZÁVĚR

Na základě analýzy jednotlivých otázek a problémů souvisejících s oceňováním je možno konstatovat, že užívání jedné oceňovací báze ve všech situacích nepřispěje ke zkvalitnění informací poskytovaných v rámci zveřejňovaných účetních závěrek externím uživatelům účetních informací. Požadavky uživatelů účetních informací se navzájem různí a navíc každé informační zadání může vyžadovat, vzhledem k okolnostem, využití různých oceňovacíchází. Jediná oceňovací báze tedy nemůže vyhovovat všem potřebám uživatelů účetních informací a dokonce ani převažujícím potřebám uživatelů účetních informací. Jako příklad lze v této souvislosti uvést požadavek na oceňování cenných papírů určených účetní jednotkou k obchodování ve fair value. Informace o aktuální fair value ke dni sestavení účetní závěrky je pro uživatele účetních informací určitě důležitější, než jejich původní historická (pořizovací) cena. Přes to je pořizovací cena nesmírně důležitou a v účetnictví sledovanou informací, protože rozdíl mezi prodejní cenou cenného papíru a jeho pořizovací cenou dovoluje měřit celkovou úspěšnost daného obchodu. Ani v oblasti cenných papírů (a ostatních finančních nástrojů), kde byly uživateli účetních informací jako první vzneseny, a tvůrci standardů akceptovány, požadavky na v podstatě bezpodmínečné užití ocenění ve fair value a to minimálně k bilančnímu dni (IFRS vznáší požadavek ocenění ve fair value již v okamžiku nabytí cenného papíru, finanční instituce dále přeceňují svá portfolia denně na fair value) nelze tedy říci, že by pořizovací cena cenného papíru byla hodnotou, kterou není třeba sledovat. Dalším argumentem proti užití jediné oceňovací báze je problém spolehlivosti jejího zjištění. V mnoha případech není daná oceňovací báze v „čisté podobě“ zjiřitelná a pro její určení je třeba užit oceňovací bázi jinou. Typickým příkladem je fair value, pro jejíž odhad je třeba, pokud neexistuje aktivní trh, užití ocenění na bázi odhadů budoucích peněžních toků, které aktivum přinese, anebo se dokonce musíme spokojit s tím, že je aktivum oceněno historickou (pořizovací) cenou v okamžiku, kdy ostatní přístupy k odhadu fair value jsou zjevně nespolehlivé – v tomto případě lze už jen konstatovat, že se stejně jediná oceňovací báze nepoužívá a čím více je těchto případů, tím méně je naplňována výchozí myšlenka (tedy single measurement approach). I při ocenění na bázi pořizovacích cen, které jsou obvykle vyzdvižovány pro spolehlivost jejich zjištění a průkaznost, je třeba v některých případech užívat odhadů (např. při bezúplatném nabytí) a tento odhad bývá často postaven na fair value.

Řešení otázky zda pro oceňování vycházet z tržních podmínek, nebo ze specifických podmínek účetní jednotky a jednostranná preference fair value jako zástupce tržního ocenění, je rovněž diskutabilní. I zde můžeme konstatovat, že fair value není vždy tím nejrelevantnějším oceněním. Závažnou otázkou, které vystupuje do popředí v souvislosti s finanční krizí je spolehlivost měření fair value. Absence tržních cen vede k alternativním přístupům zjišťování fair value, které nezřídka kdy vedou k popření myšlenky ocenění na bázi tržních hodnot (například určení fair value metodou současné hodnoty budoucích čistých peněžních toků – zejména u nefinančních aktiv odráží výrazně subjektivní podmínky a odhady účetní jednotky).

Užívání fair value jako jediné oceňovací báze pro ocenění nefinančních aktiv lze považovat za riskantní krok, který nepřispěje k objektivizaci účetních informací, ale naopak otevírá možnosti k subjektivním, obtížně prokazatelným manipulacím s oceněním aktiv a s výší vlastního kapitálu a výsledku hospodaření. Rozpad trhů způsobený krizí jen zvýraznil stinné stránky

užívání fair value, která se v těchto situacích stává krajně nespolehlivým oceněním a to již nejen v oblasti nefinančních aktiv, ale i v oblasti finančních nástrojů.

Tento příspěvek byl vytvořen v rámci grantu GA403/11/0002.

Použitá literatura

1. DEAN, G. Background and Case for Exit Price Accounting. *Abacus*. 2010. 46: 84–96.
2. IASB: DISCUSSION PAPER Fair Value Measurements Part 1: Invitation to Comment and relevant IFRS guidance, IASB, November 2006.
3. IASB: Measurement Bases for Financial Accounting – Measurement on Initial Recognition, Prepared by staff of the Canadian Accounting Standards Board, November 2005
4. IASB, IASB Meeting: Financial Instruments Working Group, Paper: Agenda Paper 6
5. LENNARD, A. The Case for Entry Values: A Defence of Replacement Cost. *Abacus*. 2010. 46: 97–103.
6. MACVE, R. The Case for Deprival Value. *Abacus*. 2010. 46: 111–119.
7. RONEN, J. To Fair Value or Not to Fair Value: A Broader Perspective. *Abacus*. 2008. 44: 181–208.
8. WHITTINGTON, G. Fair Value and the IASB/FASB Conceptual Framework Project: An Alternative View. *Abacus*. 2008. 44: 139–168.
9. WHITTINGTON, G. Measurement in Financial Reporting. *Abacus*. 2010. 46: 104–110.
10. BARTH, M. E. Comments on Panellists. *Abacus*. 2010, 46: 120–127.

Abstract

A significant characteristic of accounting systems which substantially determine the explanatory power of accounting information is the measurement method of particular segments of financial statements. Accounting theory and practice has developed quite a wide range of possible approaches to measurement in accounting. The aim of this paper is to formulate the basic questions regarding the choice of measurement, and on this basis, to discuss the advantages and disadvantages of different measurement bases.

Key words: accounting, measurement, fair value

Kontaktní údaje

doc. Ing. Dana Dvořáková, PhD.

Vysoká škola ekonomická, Praha, Fakulta financí a účetnictví

W. Churchilla 4, 130 69 Praha 3,

Tel: +420 224 09 5176

email: ddvorak@vse.cz